

УДК [371.4:37.02]

ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКІ ІДЕЇ ВИХОВАННЯ В ОСВІТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Ірина Федь

кандидат педагогічних наук, доцент,
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
м. Слов'янськ Донецької області, Україна
ir.e.k@mail.ru

Ольга Котлярова

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра,
факультет підготовки вчителів початкових класів,
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
м. Слов'янськ Донецької області, Україна

Анотація. У статті висвітлюються проблеми трудового виховання і формування працелюбства молоді в спадщині зарубіжних педагогів. Звертається увага на особливості та динаміку розвитку їхніх поглядів у період із другої половини ХІХ – початку ХХ століття.

На сучасному етапі розвитку перед українським шкільництвом постає проблема формування в особистості учня трудового виховання, яке забезпечує підготовку молодого покоління до активної участі у сфері виробництва матеріальних і духовних благ суспільства; формує свідомість, спрямовану на визнання високої соціальної значущості плідної праці людини. Філософія розглядає людину не як пасивний продукт соціальних умов і процесів, а як активного їхнього учасника, котрий впливає на природу і суспільство. Трудове виховання органічно пов'язане з розвитком потреб і здібностей особистості в системі її всебічного розвитку.

Ключові слова: виховання; ідея; освіта; праця; працелюбство; трудове виховання.

ЗАПАДНОЕВРОПЕЙСКИЕ ИДЕИ ВОСПИТАНИЯ В ОБРАЗОВАНИИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Ирина Федь

кандидат педагогических наук, доцент,
ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»
г. Славянск Донецкой области, Украина
ir.e.k@mail.ru

Ольга Котлярова

соискатель степени высшего образования бакалавра,
факультет подготовки учителей начальных классов,
ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»
г. Славянск Донецкой области, Украина

Аннотация. В статье освещаются проблемы трудового воспитания и формирования трудолюбия у подрастающего поколения в наследии зарубежных педагогов. Обращается внимание на особенности и динамику развития их взглядов в период со второй половины XIX – начала XX века.

На современном этапе развития перед украинскими школами встает проблема формирования в личности учащегося трудового воспитания, которое обеспечивает подготовку молодого поколения к активному участию в сфере производства материальных и духовных благ общества; формирует сознание, направленное на признание высокой социальной значимости плодотворного труда человека. Философия рассматривает человека не как пассивный продукт социальных условий и процессов, а как их активного участника, который влияет на природу и общество. Трудовое воспитание органично связано с развитием потребностей и способностей личности в системе ее всестороннего развития.

Ключевые слова: воспитание; идея; образование; труд; трудолюбие; трудовое воспитание.

WESTERN EUROPEAN IDEAS OF EDUCATION IN PRIMARY SCHOOLCHILDREN'S TEACHING

Iryna Fed

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
SHEE "Donbas State Pedagogical University"
Sloviansk, Donetsk Region, Ukraine
ir.e.k@mail.ru

Olga Kotlyarova

Student of Primary School Teachers Training Faculty
SHEE "Donbas State Pedagogical University"
Sloviansk, Donetsk Region, Ukraine

Abstract. Change educational goals and objectives at the present stage of development of the Ukrainian school education determines the problem of the formation of children and youth such personal qualities as diligence, which finds expression in the love and habit of labor, conscientious, thorough and timely implementation of the labor action without coercion, interest in achieving positive results and serves as an effective means not only for human sustenance, but also spiritual self-realization. Hard work is the basis of the physical and intellectual development; lays the foundation for the formation of skills of the labor action, creativity, moral values attitude to work; foster self-expression and self-esteem (V. Sukhomlinsky). The most favorable in this aspect is primary school age, when the foundations of thinking, intelligence, creative ideas, forming the spiritual world of the child, understanding their beauty and self-worth of labor.

The implementation of these objectives triggers the need for review and thoughtful understanding of the past and its objective evaluation, a thorough study of the historical experience of previous generations in respect of methods, tools, ways of formation of diligence in primary care education according to modern socio-economic conditions and processes.

The main objective is to characterize the labor climate of the time, based on the educational regulations of the study period; to analyze the nature of main ideas of labor education and formation of diligence of foreign scientists.

In every society at different stages the development was provided for the training of the next generations to participate in social work, was carried out purposeful work on the formation of their hard work. Not standing back from these questions and foreign teachers of the second half of XIXth – early XXth centuries put forward some ideas regarding the use of manual labor as a means of formation of diligence.

Describing diligence as "a moral incentive for reaching the personal success and material well-being" (T. Moore, T. Campanella), "a tool for the harmonious maturing of the mind and heart" (I. Pestalozzi), "basis of spiritual and moral education" (Y. Herbart, G. Bart), "mandatory factor of training children for future careers" (G. Kershenshteiner), they considered it as a basic quality of personality, a kind the final property that finds expression in the understanding of the importance and public value of work, the habit of work effort, zeal, diligence, integrity, responsibility, independence of action without the employment of coercion and the like.

Key words: education; idea; education; labor; industriousness; work education.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Зміна виховних цілей і завдань на сучасному етапі розвитку українського шкільництва висуває на перший план проблему формування в дітей та молоді такої особистісної якості, як працелюбство, що знаходить вияв у любові й звичці до праці, сумлінному, старанному і своєчасному виконанні трудових дій без примусу, зацікавленості в досягненні позитивних результатів й слугує дієвим засобом не лише життєзабезпечення людини, але й її духовної самореалізації. Працелюбство є основою фізичного й інтелектуального розвитку. Воно закладає підвалини для формування умінь і навичок трудових дій, творчих здібностей, морально-ціннісного ставлення до праці; сприяє самовираженню й самоствердженню особистості (В. Сухомлинський). Найсприятливішим у цьому аспекті є молодший шкільний вік, коли закладаються основи мислення, інтелекту, творчих задумів, формується духовний світ дитини, розуміння нею краси і самоцінності праці.

Реалізація вказаних завдань ініціює необхідність перегляду й вдумливого осмислення минулого та його об'єктивної оцінки, ґрунтовного вивчення історичного досвіду попередніх поколінь стосовно методів, засобів, шляхів формування працелюбства в учнів початкової ланки освіти відповідно до сучасних соціально-економічних умов та державотворчих процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз історико-педагогічної літератури [1; 3; 4; 6] свідчить, що проблема працелюбства знайшла своє відображення у творчій спадщині зарубіжних учених.

Однією з найважливіших і найактуальніших проблем держави і суспільства є об'єктивна потреба у вихованні творчої, активної, працелюбної особистості, бо саме працелюбство слугує дієвим засобом не лише життєзабезпечення людини, але й її духовної самореалізації; цивілізованого господаря, підготовленого до життєдіяльності в умовах ринкових відносин.

Формулювання цілей статті. Основним завданням цієї розвідки є характеристика трудового клімату того часу, виходячи з освітянських постанов досліджуваного періоду; аналіз сутності основних ідей трудового виховання і формування працелюбства зарубіжних учених.

Виклад основного матеріалу дослідження. У кожному суспільстві на різних етапах його розвитку здійснювалася відповідна підготовка наступних поколінь до участі в суспільній праці, здійснювалася цілеспрямована робота з формування в них працелюбства. Не стояли осторонь цих питань і загальноосвітні заклади, які мали свою специфіку у визначенні обсягу, глибини та змісту цієї підготовки.

Починаючи від стародавніх часів, і аж до наших днів, проблема формування працелюбства зумовлювалася, передусім, соціально-економічними умовами, розвитком науки, техніки, а також рівнем розвитку педагогічної теорії.

Зазначимо, що проблеми формування працелюбства в молоді так чи інакше торкалися у своїх працях філософи, психологи, педагоги, визначаючи її значення для загального розвитку дітей і молоді. Однак підходи до вирішення цієї проблеми були різноманітні.

У різні історичні часи процес формування працелюбства в підростаючого покоління здійснювався по-різному. У стародавню добу, коли діти виховувалися більш природно, цей процес полягав у тому, щоб привчити їх користуватися своїми силами, брати участь у спільній праці колективу, спираючись на життєвий досвід.

У міру того, як суспільство відходило від первісної форми життя, виникали державні форми, що закріплювали класовий характер виховання в суспільстві. Діти закріпачених незаможних класів мусили привчатися до терпіння, послуху, покори та впертої праці. Праця була долею рабів і нижчих класів. Зрозуміло, що і виховання дітей вищих класів відповідало потребам тих класів. Тільки вони могли організувати таке виховання, і зрозуміло, що тут не було мови про якесь сполучення виховання з

фізичною працею [1]. Однак прогресивні педагоги, громадські діячі, письменники обґрунтовували ідеї формування працелюбства, що є не лише джерелом існування людини, але й головною умовою формування особистості. Такі думки виникали вже в добу Відродження. Уперше Ф. Рабле у своїй славнозвісній сатирі, торкаючись виховання героя, звертав увагу на те, що треба сполучати наукову освіту з професійною. «Навчання, – говорив він, – повинно вести до практичної діяльності, учитися треба для життя». Питання про розвиток працелюбства у дітей на благо суспільства у своїх творах порушували також Т. Мор та Т. Кампанелла. Так, Т. Мор у своїй книзі «Утопія», проголосив соціалістичний ідеал суспільства без експлуататорів, де існує громадська організація виробництва, у якому всі його члени зайняті працею. В «Утопії» як хлопці, так і дівчата готуються до майбутньої трудової діяльності: діти займаються землеробством, розвиваючи тим самим таку якість як працелюбство, свої фізичні сили, і оволодівають яким-небудь ремеслом у майстернях [5]. Італійський філософ Т. Кампанелла у своєму творі «Місто Сонця» намалював картину майбутнього суспільства, у якому значне місце надається вихованню дітей. Діти вчать і одночасно знайомляться з працею дорослих, із різноманітними ремеслами, потім у процесі навчання залучаються до різноманітних видів праці [2].

За добу торгівельного капіталізму проблема формування працелюбства у підростаючого покоління постала в новому вимірі. Скажімо, Я. Коменський розробив систему практичної освіти, у якій значне місце відведено праці. У своїй роботі «Велика дидактика» він виклав ідеї організації народної школи, думки про цілі та принципи навчання та виховання. На його думку, завдання виховання полягає в умінні працювати руками. У матеріальній школі діти ліплять із глини, будують із дерева й каменю хати. У народній школі вони, за допомогою камінців, управляються рахувати, самі безпосередньо міряють просторинь. У зв'язку з цим Я. Коменський підкреслював важливу особливість дитячої природи. «Діти, – писав він, – завжди що-небудь роблять і охоче роблять, а тому їх треба привчати до творчої, ручної праці» [4]. У «Великій дидактиці» він зазначав, що діти повинні «вивчити ремесло взагалі для того, щоб орієнтуватися в сучасному їм виробництві і обрати собі працю, яка б відповідала їхньому покликанню, здібностям, інтересам» [4].

Представники XVIII – початку XIX ст. Ж. Руссо та Й. Песталоцці, поруч із вимогою використовувати навчальну працю, як освітній і виховний засіб, ставили вимогу й широкої та всебічної освіти для всіх. Так, французький педагог Ж.-Ж. Руссо з глибокою повагою ставився до праці й працелюбних людей. У своєму романі «Еміль, або про виховання» він зазначав: «Еміль повинен мислити, як філософ, і працювати, як робітник». «Праця – є неминучим обов'язком суспільної людини», – писав він [7].

Швейцарський педагог-демократ, теоретик народної школи Й. Песталоцці перший, хто хотів зробити просту працю виховним засобом і, яка повинна вести до справжньої освіти, бути чудовим засобом формування працелюбства і гармонійного дозрівання розуму й серця. Справжню людину, – каже Й. Песталоцці, – творить те, що вона працює, а не те, що вона бачить чи чує. Навчання повинно сполучатися з життям, із працею, виходити з праці, оживлятися й одухотворятися інтересами праці [1].

Великий теоретик педагогіки Й. Герbart також усвідомлював велике виховне значення ручної праці. Він неодноразово зазначав, що «фізична праця набагато корисніша гімнастичних вправ. Міські школи повинні бути трудовими школами, і для цього не треба перетворювати їх у ремісничі» [9].

Підкреслимо, що особливо наполегливо відстоював думку про необхідність формування працелюбства в підростаючого покоління Р. Оуен. Він пропонував починати трудове виховання дітей ще в дошкільному віці, коли вони отримують навички домашньої праці під час ігрової діяльності. В організованих Р. Оуеном школах діти з самого раннього дитинства залучалися до колективної праці в домашньому господарстві [6, с. 57].

Як відомо, починаючи з 50-х років XIX ст., у всіх високорозвинутих капіталістичних країнах – Англії, Німеччині, Скандинавських країнах, Швейцарії, а пізніше в США – почався широкий рух за реформу школи, що проводився під гаслом побудови трудової школи, введення до навчальних планів початкових закладів нового предмету – ручної праці як основного засобу виховання працелюбності в підростаючого покоління.

У 50-х роках у Фінляндії вперше заведено в школах обов'язкове навчання ручної праці, як навчального предмета. Його введення у школі пов'язано з ім'ям відомого педагога, інспектора фінляндських народних

шкіл – У. Цигнеуса, який у 1866 році додав до навчального плану народних шкіл обов'язкове вивчення окремого предмету – ручної праці з метою формування працелюбства у дітей. Ручна праця, на його думку, це важливий засіб фізичного й психічного розвитку, формування емоційної і чуттєвої сфери, вправлення руки, підготовки до практичної діяльності [8].

Ідеологом у руслі підходів до формування працелюбства на заняттях ручної праці був німецький педагог Г. Кершенштейнер. Він і його прибічники розглядали працю як принцип навчання. Головну мету її вбачали у виробленні в дітей таких якостей характеру, які потрібні робітнику-найманцю, – чесності, працелюбства, сумлінності тощо. Ці риси вважалися необхідною умовою підготовки до будь-якої професійної діяльності [3].

Г. Кершенштейнер обґрунтував теорію трудової школи, у якій дітей вчать шляхом практичного досвіду. Це цілком відповідає природі дитини, сутність якої полягає в тому, щоб працювати, творити, рухатися, пробувати, пізнавати, переживати, для того, щоб вивчати довкілля. Діти завжди готові працювати в майстернях, на кухні, у саду і полі, у конюшні та в рибальському човні. Це, передусім, стимулює їх до отримання знань з книг та інших джерел.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Таким чином, зарубіжні педагоги другої половини ХІХ – початку ХХ століття висунули низку ідей стосовно використання ручної праці як засобу формування працелюбства.

Характеризуючи працелюбство як «моральний стимул для досягнення людиною особистого успіху й матеріального добробуту» (Т. Мор, Т. Кампанелла), «необхідну умову всебічного розвитку особистості та її вільного виховання» (Я. Коменський, Ж.-Ж. Руссо), «засіб гармонійного дозрівання розуму і серця» (Й. Песталоцці), «основу духовної і моральної освіти» (Й. Гербарт, Г. Барт), «обов'язковий чинник підготовки дитини до майбутньої професійної діяльності» (Г. Кершенштейнер), вони розглядали його як базову якість особистості, своєрідну підсумкову властивість, яка знаходить вияв у розумінні важливості й суспільної цінності праці, звичці до трудових зусиль, старанності, дбайливості, сумлінності, відповідальності, самостійності трудових дій без примусу тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ананьїн С.А. Трудове виховання. Його минуле й сучасне / С.А. Ананьїн / [Хрестоматія] // [упорядкув. Л.Д.Березівська та ін.]. – К. : Науковий світ, 2003. – 418 с. – (Маловідомі першоджерела української педагогіки (друга половина XIX – XX ст.).
2. Кампанелла Т. Город соннца / Т. Кампанелла. – М. : Изд-во Ан СССР, 1954. – 235с.
3. Кершенштейнер Г. Школа будущего – школа труда / Г. Кершенштейнер / [хрестоматія по истории зарубежной педагогике] // [сост. и авт. Вводных статей А.И. Пискунов]. – М. : Просвещение, 1981. – С. 478 – 488.
4. Коменский Я.А. Избранные педагогические сочинения / Я. А. Коменский / [в 2-х т.]. – М.: Педагогіка, 1982. – Т. 1. – 656 с.; Т. II – 576 с.
5. Мор Т. Утопия / Т. Мор. – М. : Изд-во Ан СССР, 1989. – 300 с.
6. Педагогические идеи Роберта Оуена. – М. : Посредник, 1940. – 335 с.
7. Руссо Ж.Ж. Эмиль, или О воспитании / Ж.Ж. Руссо. – М. : Тип С. Селивановского, 1807. – Ч.2. – 369 с. ; Ч.3. – 325 с.
8. Сидоренко В. Проектно-технологічний підхід як основа оновлення змісту трудового навчання школярів / В. Сидоренко // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2004. – № 1. – 76 с.
9. Цируль К.Ю. Ручной труд в общеобразовательной школе / К.Ю. Цируль. – СПб. : Изд. картографического заведения А. Ильина, 1894. – 246 с.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Ananyin, S.A. (2003). *Trudove vykhovannia. Yoho mynule y suchasne [Labour Education. Past and Present]*. Kyiv: Naukovyi svit [in Ukrainian].
2. Campanella, T. (1954). *Gorod solntsa [City of the Sun]*. Moscow: Izd-vo An SSSR [in Ukrainian].
3. Kershenshteyner, G. (1981). *Shkola buduschego – shkola truda [School of the Future - Labor School]*. Moscow: Prosveschenie [in Ukrainian].
4. Komenskiy, Ya.A. (1982). *Izbrannyye pedagogicheskie sochineniya [Selected Pedagogical Works]*. (Vols. 1-2). Moscow: Pedagogika [in Russian].
5. Mor, T. (1989). *Utopiya [Utopia]*. Moscow: Izd-vo An SSSR [in Russian].
6. Pedagogicheskie idei Roberta Ouena. (1940). [Pedagogical Ideas of Robert Owen]. Moscow: Posrednik [in Russian].
7. Russo, Zh.Zh. (1807). *Emil, ili O vospitanii [Emile, or About Education]*. (Vols. 2-3). Moscow: Tip S.Selivanivskogo [in Russian].
8. Sidorenko, V. (2004). *Proektno-tekhnolohichnyi pidkhid yak osnova onovlennia zmistu trudovoho navchannia shkoliariv [Design and Technological Approach as a Basis to Update the Content of Labor Education of Students]*. *Trudova pidhotovka v zakladakh osvity – Labour Training at Educational Establishments, 1*, 76 [in Ukrainian].
9. Tsirul, K.Yu. (1894). *Ruchnoy trud v obscheobrazovatelnoy shkole [Manual Labor at School]*. SPb.: Izd. kartograficheskogo zavedeniya A.Ilina [in Russian].